

DIN VA DINIY KONFLIKTLAR

Turdiyeva Bibixojar Faxriddinova

O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,
Siyosatshunoslik yo'nalishi 4-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14191340>

Annotatsiya. Ushbu maqola din tushunchasi, dinning funksiyalarini, uning ijtimoiy va siyosiy hayotdagi o'rnini tahlil qiladi. Bundan tashqari maqolada siyosat va din munosabatlari, hozirgi zamonaviy dunyoda sodir bo'layotgan diniy konfliktlar va ularning sabablarini tahlil qiladi. Shu bilan birga zamonaviy dunyolarda sodir bo'layotgan bir qancha diniy konfliktlarga misollar keltiriladi va tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: din, ijtimoiy institut, siyosat, diniy konflikt, mafkura.

RELIGION AND RELIGIOUS CONFLICTS

Abstract. This article analyzes the concept of religion, the functions of religion, its place in social and political life. In addition, the article analyzes the relationship between politics and religion, religious conflicts occurring in the modern world and their causes. At the same time, examples of several religious conflicts occurring in the modern world are given and the analysis is carried out.

Keywords: religion, social institution, politics, religious conflict, ideology.

РЕЛИГИЯ И РЕЛИГИОЗНЫЕ КОНФЛИКТЫ

Аннотация. В статье анализируется понятие религии, функции религии, ее место в общественной и политической жизни. Кроме того, в статье анализируются взаимоотношения политики и религии, религиозные конфликты в современном мире и их причины. При этом представлены и проанализированы несколько примеров религиозных конфликтов, происходящих в современном мире.

Ключевые слова: религия, социальный институт, политика, религиозный конфликт, идеология.

Din tushunchasiga ko'plab ta'riflar mavjud. Konfliktologiya fanida ushbu kontseptsyani aniqlashning ikkita asosiy yondashuvini ajratib ko'rsatish mumkin: mazmunli va funktsional.

Mazmunli yondashuvda dinning mohiyatiga e'tibor beriladi. Diniy to'qnashuvlarning o'ziga xosligi shundaki, ular odamlarning ma'naviy hayotiga, dindorlarning ichki dunyosiga, boshqa dunyo, ilohiy dunyo bilan bog'liq.

Din ijtimoiy fenomenining o'ziga xosligi haqida so'z ketganda, uni ijtimoiy hayotning bir qator paradigmalari- (axloq, san'at, falsafa, huquq, fan va b.)dan farqlash mumkin. Dinga ijtimoiy fenomen sifatida qarab, uning jamiyat bilan aloqadorligini tadqiq etish natijasida jamiyat qirralarining ijtimoiy jihatdan ham farqlanishiga (differentsiatsiyalashuviga) amin bo'lish mumkin.

Agar jamiyat rivoji haqida so'z ketayotgan bo'lsa, aytish mumkinki, ijtimoiy hayot barcha tarmoqlarining, shu jumladan, dinning ham taraqqiyot asoslarining yuzaga kelishida ma'lum darajadagi ulushi bo'lishi tabiiy.

Bundan anglashiladiki, ijtimoiy hayotning barcha sohalari fenomeni bir- biri bilan bog‘liq bo‘lib, ularni bir-biridan ayri holda tasavvur qilish mumkin ham emas¹

Din tushunchasiga ko‘plab ta’riflar mavjud. Sotsiologiya fanida ushbu kontseptsyani aniqlashning ikkita asosiy yondashuvini ajratib ko‘rsatish mumkin: mazmunli va funktsional.

Mazmunli yondashuvda dinning mohiyatiga e’tibor beriladi. Mashhur frantsuz sotsiologi E.Dyurkgeym dinning “muqaddas narsalar” bilan bog‘liqligini, bu ijtimoiy guruh ishtirok etadigan jamoaviy faoliyat ekanligini ta’kidlagan². Demak, dinga birinchi navbatda jamiyatning mustahkamlanishiga xizmat qiluvchi ijtimoiy hodisa sifatida qarash kerak. Funktsional yondashuv diniy xulq-atvorning xarakterli xususiyatlarini o‘rganish bilan bog‘liq. Funktsional nazariyaga ko‘ra, inson hayotining asosiy masalalari hal qilinadigan har qanday e’tiqod va e’tiqodlarni din deb atash mumkin. M.Veber bu yondashuvning asoschisi hisoblanadi, uning tadqiqotida o‘z qadriyatlari orqali dinga ta’sir ko‘rsatuvchi shaxs tadqiqot ob’ektidir.

Bu ikki yondashuv asosida dinning umumiy sotsiologik ta’rifi shakllantiriladi. Din - madaniy, ijtimoiy va shaxsiy tizimlarni jamiyatning o‘zgarish va rivojlanish jarayonlariga ta’sir ko‘rsatadigan yagona uyushgan tuzilishga birlashtiruvchi hodisa. Din ijtimoiy hayotning uzviy qismi bo‘lib, insoniyat jamiyati taraqqiyotining turli bosqichlarida din va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarning tabiati turlicha bo‘ladi. Din ham madaniyat tushunchasiga kiradi: bir tomondan, diniy hayot turi ma’lum bir mintaqa madaniyati bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan, madaniyat asosan din asosida shakllanadi va faoliyat ko‘rsatadi.

Boshqa ijtimoiy institutlar singari din ham jamiyatda bir qator o‘ziga xos funktsiyalarni bajaradi. Dinning quyidagi funktsiyalarini ajratish mumkin³.

1. Dunyoqarash. Din ma’lum mutlaqlarni o‘rnatadi, ular yordamida dunyo idrok qilinadi va jamiyatga, shaxsga baho beriladi, mavjudotga ma’no beriladi.

2. Kompensatsion. Din va diniy e’tiqod odamlarning cheklovlarini, o‘zligini to‘ldiradi, o‘z nochorligidan xalos bo‘lishga yordam beradi, psixologik stressni engillashtiradi.

3. Kommunikativ. Muloqotning ikki darajasini ajratib ko‘rsatish mumkin: diniy tashkilotlar va diniy faoliyat orqali dindorlarning bir-biri bilan aloqasi va mo‘minning ibodat orqali Xudo bilan aloqasi va boshqalar.

4. Normativ. Qadriyatlar, me’yorlar, an’analar, stereotiplar, urf-odatlar, qarashlar orqali shaxslar va guruhlarning faoliyati boshqariladi.

5. Integratsiyalash. Din u yoki bu ijtimoiy omilning barqarorligini saqlaydi. Biroq, ko‘p konfessiyali jamiyatlarda din parchalanuvchi rol o‘ynashi mumkin.

6. Madaniy uzatish. Din nafaqat madaniyatning ma’lum qatlamlari - yozuv, matbaa, san’at rivojiga hissa qo‘shgan, balki to‘plangan merosning avloddan-avlodga o‘tkazilishini ham amalga oshirgan.

7. Doping. Din muayyan ijtimoiy tartiblarni, institutlarni, munosabatlarni, me’yorlarni qonuniylashtirishga yordam beradi.

¹ Жумаев Р.З. Конфликтология Асослари. “Академия” нашриёти. Тошкент 2000. В.87.

² Хужанов Б. “Геополитик узгаришлар ва унда Марказий Осиенинг тутган урни”, (маъруза), Т., 1997 й. б.134.

³ Жумаев Р.З. Политическая система Республики Узбекистан: становление и развитие Т.: “Фан”, 1996 г. б.112.

Jamiyatdagi din va siyosat o'rtasidagi munosabat masalasi oddiy masala emas. Siyosat nima? Ushbu kontseptsianing yagona ta'rifi yo'q. Qadimgi yunon faylasufi Platon siyosatni birgalikda yashash san'ati deb hisoblagan; sotsiolog M.Veber siyosatni hokimiyatda ishtirok etish istagi deb ta'riflagan; mashhur nemis davlat arbobi va diplomat Bismark - mumkin san'ati sifatida.

Bir tomondan, siyosat ijtimoiy hayotni tartibga soladi, ijtimoiy tabaqalashgan jamiyatdagi munosabatlarni tartibga soladi. Boshqa tomondan, siyosatning o'zagi hokimiyatdan iborat bo'lib, turli ijtimoiy guruhlar va shaxslarning hokimiyatni amalga oshirishda ishtirok etishga intilishi siyosat sohasining siyosiy kurash, ziddiyatlar va raqobat sohasi bo'lishiga olib keladi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, din jamiyatda tartibga solish vazifasini ham bajaradi, ijtimoiy mavqei va mulkiy mavqei jihatidan farq qiluvchi kishilarning teng va tinch-totuv yashashini ta'minlashga intiladi. Osmon va yerga sig'inishni e'tirof etgan, urug' ajdodlarining totemlariga sig'inadigan ibtidoiy odamlar g'ayritabiiy kuchlarning kuchini tan oldilar. Ko'pgina dinlarda, masalan, xristianlikda, siyosiy hokimiyat g'oyasining cherkov kuchi bilan bog'liqligini kuzatish mumkin, u insoniy ishlarning ilohiy yo'nalishi g'oyasida mujassamlangan⁴. Asrlar davomida an'anaviy musulmon davlatlari davlat va cherkov hokimiyatining to'liq uyg'unligi bilan ajralib turadi. Davlat boshlig'i (xalifa, padishah) Muhammad payg'ambarning vorisi hisoblangan, oliy ruhoniylar siyosiy maslahatchilar rolini o'ynagan, jinoyat va fuqarolik huquqi diniy qonunlar – shariatga asoslangan edi. Shunday qilib, jamiyat hayotining barcha sohalari - oila, madaniyat, huquqiy munosabatlar, siyosat islom aralashuviga duchor bo'ldi. Diniy omil mamlakat hayotida qanchalik muhim rol o'ynasa, uning davlat va cherkov munosabatlariga ta'siri shunchalik kuchli bo'ladi.

Cherkov va davlat o'rtasidagi munosabatlarning uchta asosiy tarixiy turi mavjud.

1. Davlat hokimiyatining cherkov ustidan ustunligi. Masalan, XIV asrda. frantsuz qiroli Filipp IV buyrug'i bilan papalarning qarorgohi Frantsiyada joylashgan Avinyon shahriga ko'chirildi, papalikdan frantsuz monarxlari siyosiy maqsadlarda foydalandilar. 1309 yildan 1377-yil.

2. Davlatning cherkov institutlariga bo'ysunishi. An'anaviy islom davlatlarida musulmon ruhoniylari siyosiy sohani to'liq nazorat qilib, dunyoviy funktsiyalarni bajardilar.

3. Davlat va cherkovning o'zaro aralashmasligi. Bu holat zamonaviy G'arbiy Evropaning aksariyat mamlakatlariga xosdir.

Zamonaviy G'arb jamiyatida davlat va cherkov bir-biriga parallel ravishda birga yashaydi.

Din ijtimoiy qadriyatlarni, shu jumladan siyosiy qadriyatlarni asoslash va saqlashga yordam beradi, bu jamiyatning qonun va hokimiyatga munosabatiga ta'sir qiladi. Cherkov institutlari alohida ijtimoiy guruhlar manfaatlarini ifodalashi va ularning ta'sirini kuchaytirishga yordam berishi mumkin. Diniy tashkilotlar faol mafkuraviy faoliyat orqali siyosiy jarayonda ishtirok etadilar. Din va siyosatning bunday munosabati ko'pchilik uchun diniy e'tiqod milliy madaniyatning bir qismi bo'lib, turmush tarzi va jamiyat ijtimoiy-siyosiy tuzilishi asoslaridan ajralmas ekanligi bilan izohlanadi⁵

⁴ Тоталитарные секты-угроза XXI века. Нижний Новгород. 2001 г. b.176.

⁵ Николаев А. О понятии "секта". Религия и право. 1999 г. №2. b.182.

Zamonaviy dunyoda din va siyosat o'rtasidagi o'zaro ta'sirning uchta asosiy shakli haqida gapirish mumkin.

Birinchidan, dindan siyosiy maqsadlarda foydalanish haqida. Masalan, ichida 1991-yil.

Iroq yetakchisi Saddam Husayn Quvaytga hujum qilishga Quvayt qirollik oilasining o'zini islom me'yorlariga muvofiq tutmayotgani bilan izohlagan.

Ikkinchidan, qonun yoki umumiy qabul qilingan tartiblar doirasida dinning siyosatga ta'siri haqida. G'arbiy Yevropada cherkov an'anaviy demokratik kanallar orqali qonunchilikka ta'sir o'tkazishga intiladi. Ispaniya, Portugaliya, Italiya kabi shtatlarda cherkov oila va ta'lim masalalarida davlat bilan bahslashadi.

Uchinchidan, siyosiy institutlarni sakrallashtirish haqida. Misol tariqasida Yaponiyani keltirish mumkin, bu yerda milliy din - sintoizm yapon siyosiy institutlarining ma'naviy asosidir.

Zamonaviy dunyoda din hamon mafkuraga o'xshash funktsiyalarni bajarishda davom etmoqda, bu esa uning siyosiylashuviga olib keladi. Biroq, bu har doim ham jamiyatning dindor bo'lib borayotganini anglatmaydi. Ko'pincha, ayniqsa uchinchi dunyo mamlakatlarida, ijtimoiy-iqtisodiy yoki siyosiy voqealardan norozilik qandaydir oliy adolatga erishishga qaratilgan diniy tartibsizliklar shaklida namoyon bo'ladi. Bunday hollarda din konservatizm, liberalizm yoki sotsializm kabi zamonaviy mafkuralarga alternativa sifatida harakat qilishi mumkin. Yuqorida aytib o'tilganidek, diniy e'tiqod milliy madaniyatning uzviy qismidir. Ko'pincha an'anaviy jamiyatlarning g'arbiylashuviga hissa qo'shadigan globallashuv jarayonlari o'ziga xos madaniyatni saqlashga yordam beradigan millatchilik tendentsiyalarining kuchayishiga olib kelishi mumkin; din bunday hollarda millatchilik dasturlarining muhim qismiga aylanadi⁶.

Ijtimoiy taraqqiyotning bu xususiyatlari diniy omilning ichki va xalqaro ziddiyatlarda tobora muhim rol o'ynashiga olib keladi. O'rta asr salib yurishlari yoki zamonaviy islom fundamentalistlarining terroristik harakatlari kabi hodisalarning zamirida nima yotadi? Bir qarashda, bu tajovuzkor harakatlar diniy e'tiqodga asoslangan. Bu din dastlab zo'ravonlik va kengayishga chaqiruvchi me'yorlar va ko'rsatmalarni o'z ichiga olganligini anglatadimi? Jahon dinlari, ya'ni buddizm, nasroniylik va islom o'zlarining klassik versiyalarida bag'rikenglik va xayriyaga asoslangan, ular bevosita dissidentlarga qarshi kurashga chaqirmaydilar. Biroq din va cherkov dindorlarning dunyoqarashi va xulq-atvoriga ta'sir qilish uchun alohida imkoniyatlarga ega. Ilohiy amrlarni talqin qilish ruhoniylarning monopoliyasidir va bunday monopoliya ko'pincha bir aqidaga boshqalar hisobidan eng katta e'tibor berilishiga olib keladi.

Diniy nizolarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin bo'lgan doimiy faoliyat ko'rsatadigan bir qator omillar mavjud. Bu omillar.

Davlatning ko'p konfessiyaliligi. Bu omilning eng yorqin misoli Livandagi vaziyatdir.

Livan konfessiyaviy tarkibi jihatidan noyob mamlakat bo'lib, unda yigirmadan ortiq diniy guruhlar yashaydi. Aholining yarmidan ko'pi musulmonlar (sunniylar, shialar, druzlar), Livan arablarining 25% ga yaqini maronit nasroniylardir. Livanda nasroniylikni qabul qiluvchi armanlar va yunonlar, asosan musulmonlar bo'lgan kurdlar va falastinlik qochqinlar yashaydi, lekin ular orasida nasroniylik tarafdorlari ham bor.

⁶ Бойл Джеймс. Секты убийцы. Иностранная литература. 1996 г. №7. b.194.

Asrlar davomida har bir etnik-diniy jamoa o'zining alohida xarakterini saqlab qolishga intilib kelgan, shu bilan birga urug'ga sodiqlik hamisha davlatga sodiqlikdan yuqori qo'yilgan.

Shunday qilib, diniy jamoalar alohida ijtimoiy-madaniy guruhlar sifatida birga yashagan⁷.

Livan mustaqil respublikaga aylanganida, diniy jamoaga mansubligiga qarab yuqori lavozimlarni taqsimlash tizimini nazarda tutuvchi so'zsiz Milliy pakt tuzildi (respublika prezidenti nasroniy, bosh vazir — sunniy). Musulmon, parlament raisi esa shia musulmon).

An'anaga ko'ra livanliklarning eng boy qismini tashkil etuvchi maronit nasroniylari hokimiyatning bunday taqsimlanishi tufayli mamlakatdagi o'z pozitsiyalarini sezilarli darajada mustahkamladilar, bu esa musulmon aholisining noroziligiga sabab bo'lishi mumkin emas edi.

UARning tashkil etilishi 1958-yil. Livandagi musulmonlarning faoliyatini kuchaytirib, qurolli to'qnashuvlarga olib keldi. 1960-yillarda Olti kunlik urush natijasida Livan arab ichidagi mojarolarga aralashdi 1967-yil. va falastinlik va iordaniyalik qochqinlar oqimi isroilga qarshi siyosiy tashkilotlar faoliyatining asosiy markazlaridan biriga aylandi. 1975-1976 yillarda musulmonlar va nasroniylar o'rtasidagi vaqti-vaqti bilan to'qnashuvlar qonli fuqarolar urushiga aylangan. Falastin Ozodlik Tashkiloti (FLO) musulmonlar koalitsiyasiga qo'shildi, Isroil esa maronitlarga yordamga keldi.

Arab Ligasining vositachilik faoliyati natijasida mamlakatdagi vaziyat barqarorlashdi, Livan-Isroil chegarasida Isroilni Livanda joylashgan Falastinni ozod etish tashkiloti jangovar otryadlaridan himoya qilish uchun bufer zona tashkil etildi. B 1982-yil. Isroil qo'shinlari Livanning janubi-g'arbiy qismiga bostirib kirishdi, u erdan OATTni siqib chiqarish uchun bu amalga oshirildi va vaziyatni barqarorlashtirish uchun millatlararo kuchlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Frantsiya va Italiya) kiritildi. Musulmonlar koalitsiyasi (shu jumladan Suriya tomonidan qo'llab-quvvatlangan AMAL harakati, Islomiy AMAL, Eron tomonidan qo'llab-quvvatlangan Hizbulloh) Livan-Isroil kelishuvini tan olmadi va chet el qo'shinlariga qarshi qo'poruvchilik uyushtirishni boshladi 1984-yil.

Musulmonlar va maronitlar koalitsiyalari kuchlarining yakuniy holdan toygani urushayotgan tomonlarni bu haqda xulosa qilishga undadi 1989-yil. Milliy kelishuv xartiyasi.

Suriya qo'shinlari mamlakatda qoldi va Livan suvereniteti sezilarli darajada cheklangan edi. Nisbatan xotirjamlik davri qachon tugadi 2005-yil. Livanning sobiq bosh vaziri Hariri o'ldirildi. Ushbu suiqasd tufayli yuzaga kelgan ommaviy namoyishlar ortidan, shuningdek, G'arb davlatlarining bosimi ostida Suriya qo'shinlari nihoyat Livanni tark etishdi. G'arbparast yangi hukumat mamlakatdagi vaziyatni o'z nazoratiga ololmadi, konfessiyalararo mojarolar yana avj oldi⁸.

Eronparast shia guruhi Hizbulloh (rahbari Shayx Nasrulloh) Livanning Isroil bilan chegaradosh janubiy hududlarini nazorat qilgan; bu hududlarda markaziy hokimiyatning kuchi nominal edi. yozda 2006-yil. "Hizbulloh" jangarilarining harakatlari Isroilning Livan hududiga navbatdagi bostirib kirishiga sabab bo'ldi. Isroil armiyasi ommaviy bombardimonlarni amalga oshirdi, bu esa tinch aholining qurbon bo'lishiga olib keldi.

⁷ Политическое православие. Москва. Октябрь. 2003 г. b. 34-38

⁸ Дворкин А. Введение в сектоведение. Издательство Братства во имя св. А. Невского. Ниж. Новгород. 1998 г. b.46-48.

Hizbulloh jangchilari o'jarlik bilan qarshilik ko'rsatdilar va ko'p yillar davomida birinchi marta Isroil harbiy harakati o'zining yakuniy maqsadlariga erisha olmadi. Xalqaro hamjamiyat bosimi ostida Isroil qo'shinlari Livan hududini tark etdi, Livan armiyasining muntazam bo'linmalari va xalqaro tinchlikparvar kuchlari mamlakatning janubiy hududlariga kiritildi, ammo Livandagi ichki siyosiy vaziyat, birinchi navbatda, konfessiyaviy sohada saqlanib qoldi. nihoyatda keskin.

Davlat qurilishining xususiyatlari. Osiyo va Afrikaning aksariyat mamlakatlari uzoq vaqt davomida evropaliklarga mustamlaka yoki yarim mustamlakachilik qaramligida bo'lgan va bundan ellik yil oldin suverenitetga erishgan. Ko'pincha yangi davlatlar metropoliyalar tomonidan tarixiy shakllangan jamoalarni (shu jumladan, diniy) hisobga olinmagan holda tuzildi va chegaralar siyosiy va harbiy vaziyatga qarab belgilandi. Natijada bir dinga e'tiqod qiluvchi jamoalar bo'linib ketdi. Bunday vaziyat, masalan, etnik va diniy jihatdan bir-biridan farq qiladigan va ma'lum darajada mustaqillikni saqlab qolgan millatlar va hududlarni o'z ichiga olgan Efiopiyada rivojlandi. B 1993-yil. ko'p yillik fuqarolar urushi natijasida Eritreya viloyati mustaqil davlatga aylandi, bu erda asosiy din islom, Efiopiya aholisi esa nasroniylikni qabul qiladi⁹.

Ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikda, shuningdek, mamlakat siyosiy elitasida ma'lum bir konfessiya vakillarining ustunligida namoyon bo'lgan aholining ayrim diniy guruhlarini kamsitish.

Bunday vaziyat, masalan, Iroqda arab sunniy ozchiligi tarixan hukmronlik qilgan, arab aholisining aksariyat qismini shialar tashkil etgan; bundan tashqari, kurdlar mamlakat shimolida yashaydi. Bu holat qirol davrida ham, inqilobgacha 1958-yilva undan keyingi rejimlar, jumladan Saddam Husayn hukmronligi davrida ham davom etdi. Sunniylik hukmronligi shialarning ko'pchiligiga qarshi bo'lib, shia isyoniga olib keldi 1991-yil. Voqealar davomida sunniylar va shialar o'rtasidagi ziddiyat ham o'zini his qildi 2003-yil. Saddam Husayn rejimi va uning barcha davlat va jamoat institutlarining tez qulashi, asosan, Iroq aholisining muhim qismi Amerika-Britaniya qo'shinlarining bostirib kirishi boshlanishi bilan mavjud siyosiy tizimni qo'llab-quvvatlamaganligi bilan bog'liq edi.

Shunday qilib, butun dunyoda turli etnik-diniy guruhlar vakillari o'rtasidagi munosabatlar turli yo'llar bilan rivojlanadi. Bir tomondan, ular bag'rikenglik bilan ajralib tursa, ikkinchi tomondan, biz hukmron din vakillarining o'zlarining ruhiy raqiblariga nisbatan murosasiz munosabatiga duch kelamiz. Ko'p millatli va ko'p konfessiyali mintaqalarda din diniy-etnik guruhning o'zini o'zi identifikatsiyalashiga, uning integratsiyasiga va boshqa dinga e'tiqod qiluvchi hukmron ijtimoiy guruh oldida birlashishiga yordam beradi: polyaklar - katoliklar, nemislar - Lyuteranlar, tatarlar - musulmonlar, yahudiylar - yahudiylar va boshqalar. Turli millat vakillari yashaydigan mintaqada madaniy va konfessiyaviy o'zini o'zi identifikatsiya qilish milliy o'ziga xoslikni yaratishga ham, konfessiyalararo va millatlararo muloqot asoslarini izlashga yordam beradi, global nizolar ehtimolini oldini oladi.

Mazhabparastlikning xavfi shundaki, u odamni haqiqatdan ajratib qo'yadi, normal hayotga qaytish uchun hech qanday imkoniyat yaratmaydi.

⁹ Мчедлов М. Религия и современность. - М.: Политиздат. 1982 г. b.128.

Mazhablar ta'limoti diniy va falsafiy eklektizm bilan ajralib turadi va hozirgi bosqichda amaliy faoliyat jismoniy va ruhiy salomatlikni mustahkamlash guruhlarini sifatida muvaffaqiyatli niqoblanadi. Zamonaviy dunyoda juda ko'p mazhablar mavjud. Masalan, birgina Amerika Qo'shma Shtatlarida 3000 dan ortiq turli mazhablar mavjud¹⁰.

REFERENCES

1. Жумаев Р.З. Конфликтология Асослари. "Академия" нашриёти. Тошкент 2000.
2. Хужанов Б. "Геополитик узгаришлар ва унда Марказий Осиенинг тутган урни" , (маъруза), Т., 1997 й.
3. Жумаев Р.З. Политическая система Республики Узбекистан: становление и развитие Т.: "Фан", 1996-йil.
4. Концепция национальной безопасности РФ. Редакция Указа Президента РФ. 10.01.2000-йil. №24
5. Пчелинцев А. Пресса и религиозные конфликты. Русская сила. 08.02.2007-йil.
6. Конституция Российской Федерации.
7. Залужный А. Правовые проблемы-государственно-конфессиональных отношений в современной России. М., 2004-йil.
8. Гилинский Я.И. Толерантность в России: возможность и невозможность. / Актуальные аспекты проблемы толерантности в современном мире. СПб., 2004. С. 53-58.
9. Алескеров С. Великий парадокс, или Два почерка в Коране. М.: 2004г.
10. Десять самых значительных конфликтов XX века. Мир и человек. 26.12.2001г.
11. Антонян Ю. Причины этнорелигиозного терроризма. "Нарком". 15.02.2006г.
12. Дударенко С. Конфликт, как одна из составляющих религиозной жизни России и Дальнего Востока конца XX начала XXI веков. Объединение исследователей Религии. Владивосток. 2004-йil.
13. Тоталитарные секты-угроза XXI века. Нижний Новгород. 2001-йil.
14. Николаев А. О понятии "секта". Религия и право. 1999-йil. №2.
15. Бойл Джеймс. Секты убийцы. Иностранная литература. 1996-йil. №7.
16. Политическое православие. Москва. Октябрь. 2003-йil. С. 34-38.
17. Справочник Собора Святого Благоверного Великого Князя Александра Невского. 2001-йil.
18. Дворкин А. Введение в сектоведение. Издательство Братства во имя св. А. Невского. Ниж. Новгород. 1998-йil.
19. Мчедлов М. Религия и современность. - М.: Политиздат. 1982-йil.

¹⁰ Гаджиев В.А. Политическая идеология: Концептуальный аспект// Вопросы философии, 1998. №12, в.72-75